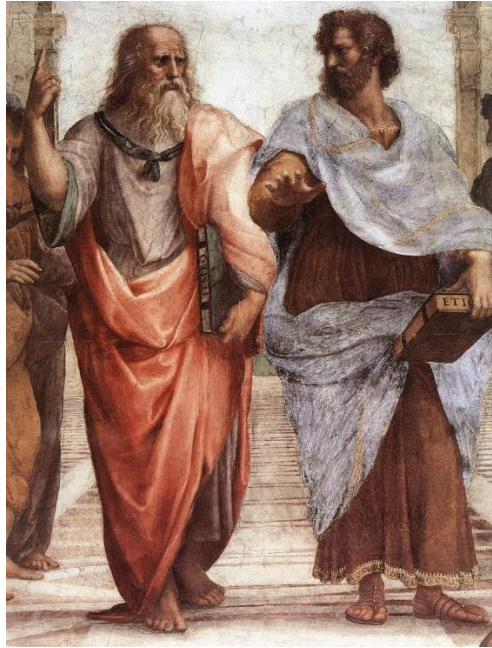

3. პოლიტიკური ფილოსოფიის სათავეებთან: პლატონი

უკანასკნელი ცვლილების თარიღი: 10.12.2022

პლატონი და არისტოტელე. რაფაელ სანტი: „ათენის სკოლა“ (1509-1511 წწ.). ფრაგმენტი.
მოციქულთა სასახლე, ვატიკანი.

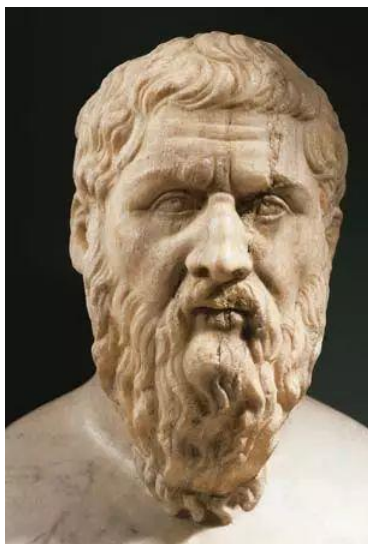
პლატონი: ბიოგრაფიული მომენტები¹

პლატონი² დაიბადა ათენში ძვ. წ. 429 წელს და გარდაიცვალა იქვე ძვ. წ. 348/347 წელს. გადმოცემით, მამამისი არისტონი ათენის ლეგენდარული მეფის კოდრუსის (ძვ. წ. XI ს.) შთამომავალი იყო. დედამისი პერიქტიონე **სოლონის** (დაახლ. ძვ. წ. 630-560 წწ.), ათენის კონსტიტუციის შემოქმედის, ნათესავი იყო. როდესაც პლატონი ჯერ კიდევ პატარა იყო, მამამისი გარდაიცვალა და დედამისი დაქორწინდა პირილამპესზე, ცნობილი ათენელი მოღვაწის **პერიკლეს** (ძვ. წ. 495-429 წწ.) მეგობარზე. ამიტომაც, პლატონი ბავშვობიდანვე იცნობდა ათენის პოლიტიკურ ცხოვრებას. უფრო მეტიც, მისგან მომავალში პოლიტიკოსობას მოელოდნენ. თუმცა, მასზე ძალიან უარყოფითი ზეგავლენა მოახდინა ათენში და ზოგადად, საბერძნეთში მიმდინარე პოლიტიკურმა მოვლენებმა (პელოპონესის

¹ შდრ. C. D. C. Reeve, “Introduction”, in: Plato, *Republic*, translated by C. D. C. Reeve, Indianapolis: Hackett Publishing, 2004, გვ. ix-x; M. Schofield, *Plato. Political Philosophy*, Oxford: Oxford University Press, 2006, გვ. 14-15.

² პლატონის ნამდვილი სახელი არისტოკლე იყო. მეტსახელი „პლატონი“ (ბერძნულად platos ნიშნავს „ფართოს“) მას ათლეტური აღნაგობის, ფართო შუბლის, ან გიმნასტიკურ ვარჯიშობაში გამოვლენილი ვრცელი შესაძლებლობების გამო შეარქვეს. შდრ. დიოგენე ლაერტელი, „ფილოსოფოსთა ცხოვრებანი“, III, 4.

ომი – დაპირისპირება ათენსა და სპარტას შორის, რომელშიც ათენი დამარცხდა), მათ შორის მისი მასწავლებლის – **სოკრატეს** – სიკვდილით დასჯამ ძვ. წ. 399 წელს. ამის გამო პლატონმა ფილოსოფოსობა გადაწყვიტა. იგი თვლიდა, რომ მხოლოდ ფილოსოფიას შეეძლო ჭეშმარიტი სამართლიანობის დამკვიდრება ადამიანებს შორის და სამოქალაქო განხეთქილების აღმოფხვრა. „სახელმწიფოში“, რომელიც დაახლოებით ძვ. წ. 380 წელს დაიწერა, პლატონი გადმოსცემს თავის ხედვას, რომელშიც ოპტიმისტური ელემენტებიც შეიძლება გამოიყოს და პესიმისტური მომენტებიც.

პლატონი. მარმარილოს ბიუსტი. ძვ. წ. IV ს-ის ბერძნული ქანდაკების რომაული ასლი. კაპიტოლიუმის მუზეუმები, „ფილოსოფოსთა დარბაზი“, რომი

მიიჩნევა, რომ პლატონის ყველა შრომა შემორჩენილია. მისი ნაშრომები დიალოგების სახითაა დაწერილი და ისინი, როგორც წესი, ოთხ ქრონოლოგიურ ჯგუფად იყოფა, თუმცა მათ ზუსტ თანმიმდევრობაზე (განსაკუთრებით, თითოეული ჯგუფის შიგნით) მეცნიერებს ერთი აზრი არ გააჩნიათ:

- ადრეული დიალოგები: *ალკიბიადე, სოკრატეს აპოლოგია, ქარმიდესი, კრიტონი, ევთიფრონი, მცირე ჰიპია, დიდი ჰიპია, იონი, ლახესი, ლისისი, მენექსენე, თეაგე.*
- გარდამავალი პერიოდის დიალოგები: *ევთიდემე, გორგია, მენონი, პროტაგორა.*
- შუა პერიოდის დიალოგები: *კრათილოსი, ფედონი, ნადიმი, სახელმწიფო, ფედროსი, პარმენიდე, თეეტეტოსი.*
- გვიანდელი დიალოგები: *ტიმეოსი, კრიტიასი, სოფისტები, პოლიტიკოსი, ფილემოსი, კანონები.*

პლატონის მოღვაწეობა იმითაცაა მნიშვნელოვანი, რომ მან ათენში დააარსა **აკადემია**, ფილოსოფიის სასწავლებელი. ეს იყო თეორიულ და პრაქტიკულ საგნებში სწავლებისა და კვლევის ცენტრი. ევდოქსუსმა, რომელიც გეომეტრიულ ჭრილში შეისწავლიდა მზეს, მთვარეს და პლანეტებს, თავისი სტუდენტები აკადემიაში მიიყვანა და პლატონს შეუერთდა. აკადემიის ფარგლებში თეეტეტმა საფუძვლიანად იკვლია გეომეტრია. გარდა ამისა, საბერძნეთის სხვადასხვა ქალაქები ინვეზდნენ ხოლმე აკადემიის წევრებს იმისთვის, რათა ისინი ქალაქის მაცხოვრებლებს ახალი პოლიტიკური კონსტიტუციების შემუშავებაში დახმარებოდნენ.

პლატონი ესაუბრება თავის მოწაფეებს. მოზაიკა პომპეიდან. ძვ. წ. I ს.

პლატონს ჰყავდა ორი უფროსი ძმა, გლავკონი და ადიმანტუსი, რომლებიც პლატონის დიალოგში „სახელმწიფო“ სოკრატეს მთავარი თანამოსაუბრეები არიან. პლატონის და, ფოტონე, სპევსიპეს დედა იყო. პლატონის გარდაცვალების შემდეგ სწორედ მისი დისშვილი სპევსიპე გახდა აკადემიის მეთაური.

თავად პლატონი არასდროს ყოფილა პოლიტიკურად აქტიური, თუ არ ჩავთვლით მის ორ სტუმრობას ქ. სირაკუზში (კ. სიცილია) ძვ. წ. 366 და 361 წელს, როდესაც იგი შეეცადა, გავლენა მოეხდინა სირაკუზის ახალგაზრდა ტირან დიონისიოს II-ზე. სიცილიაში პლატონი მისი მეგობრის, დიონისიოსის ბიძის – დიონის – მიწვევით ჩავიდა. თუმცა, პლატონისა და დიონის მცდელობა, გავლენა მოეხდინათ დიონისიოსზე და ის „ფილოსოფოს მმართველად“ ექციათ, წარუმატებელი აღმოჩნდა.

დიონისიოსი ეჭვობდა, რომ დიონს მის წინააღმდეგ შეთქმულების მოწყობა სურდა. საბოლოო ჯამში, პლატონი მისდაუნებურად პოლიტიკურ ინტრიგებში გახვეული აღმოჩნდა, რომლებსაც ძლივს დააღწია თავი. ეს ბიოგრაფიული მომენტები პლატონის ცხოვრებიდან გადმოცემულია პლატონის ე.წ. „მეშვიდე წერილში“ (სულ არსებობს ცამეტი წერილი, რომელთა ავტორობა პლატონსაც მიენერება). პლატონის მკვლევრები ორ ნაწილად არიან გაყოფილი: ნაწილი მიიჩნევს, რომ „მეშვიდე წერილი“ მართლაც პლატონმა დაწერა, ხოლო ნაწილი თვლის, რომ ის გვიანდელი პერიოდის დოკუმენტია, რომელიც უცნობ ავტორს ეკუთვნის.

თავის პოლიტიკურ შრომებში („სახელმწიფო“, „პოლიტიკოსი“, „კანონები“) პლატონი პოლიტიკური ფილოსოფიის საფუძველმდებარე საკითხებს ეხება. აღნიშნული საკითხები, შესაძლოა, რამდენიმე გამარტივებული შეკითხვის სახით ჩამოყალიბდეს:

- ვინ უნდა განახორციელოს მმართველობა: მთლიანად ხალხმა, ერთმა პიროვნებამ თუ პიროვნებათა ვიწრო ჯგუფმა?
- შესაძლებელია თუ არა საზოგადოების საკეთილდღეოდ ტყუილების გამოყენება მმართველი ჯგუფის მიერ?
- ვინ არის პოლიტიკოსი/მმართველი და რას გულისხმობს მის მიერ განხორციელებული მმართველობა? რა უფლებები და ვალდებულებები აქვს პოლიტიკოსს?
- რა არის კანონი და რატომ უნდა ჰქონდეს მას საყოველთაო მნიშვნელობა?
- რას ნიშნავს სამართლიანობა და რა კავშირი აქვს მას სიკეთესთან?

პლატონის პოლიტიკური ფილოსოფიის გასაგებად აუცილებელია, გავითვალისწინოთ მისი მეტაფიზიკური თეორია, რომელიც, გამარტივებული სახით, შემდეგი ძირითადი დებულებების მეშვეობით შეიძლება წარმოვადგინოთ:

1. არსებობს ორი სამყარო: გრძნობადი სამყარო და ზეგრძნობადი სამყარო.
2. ზეგრძნობადი სამყარო უფრო მნიშვნელოვანია, ვიდრე გრძნობადი სამყარო.
3. ზეგრძნობად სამყაროში უმთავრესია სიკეთის იდეა.
4. ზეგრძნობადი სამყაროს წვდომა/შემეცნება/გაგება ადამიანს მხოლოდ გონების მეშვეობით შეუძლია.

პლატონის პოლიტიკური ფილოსოფია მისი მეტაფიზიკის (ზეგრძნობადი სამყაროს შესახებ მოძღვრება) გათვალისწინებით უნდა გავიაზროთ. პლატონის მეტაფიზიკაში ცენტრალური ადგილი **სიკეთის იდეას** უჭირავს. სწორედ ესაა ის ორიენტირი, რომელიც პოლიტიკოსის/მმართველის ქმედებებს უნდა წარმართავდეს.

დიალოგში „სახელმწიფო“ (დაახლოებით ძვ. წ. 380 წ.) პლატონი სოკრატეს ათქმევინებს, რომ ადამიანის სული სამი განსხვავებული ელემენტისგან შედგება („სახელმწიფო“, წიგნი IV): 1. ვნებები და ლტოლვები, რომლებიც სიამოვნების მიღებას ესწრაფვიან (საკვების, წყურვილის, სქესობრივი და ა.შ. სურვილები, ასევე, მატერიალური სიკეთეებისკენ, ანუ სიმდიდრისკენ სწრაფვა); 2. სულის ბოხოქარი (ემოციური) ნაწილი (ბრაზი, ამბიციი, პატივმოყვარეობა) და 3. აზროვნება, გონება ანუ

ინტელექტი. როდესაც წარმოიშვება დაპირისპირება გონებასა და ვნებებს შორის ქველ, ანუ სამართლიან ადამიანში, მაშინ სულის ბობოქარი/ემოციური ნაწილი გონების მოკავშირე უნდა იყოს: კერძოდ, სულის ემოციურმა ნაწილმა აღშფოთება, წყრომა უნდა გამოხატოს იმის გამო, რომ გონებას ვნებებისგან საფრთხე დაემუქრა. სამართლიან ადამიანში წარმართველი საწყისი გონება უნდა იყოს. როდესაც ადამიანის ლტოლვები მის გონებას ექვემდებარება, მაშინ ეს ადამიანი **ზომიერების** სიქველეს ავლენს; როდესაც გონება სულის ემოციურ ნაწილს განკარგავს, მაშინ **სიმამაცესთან** გვაქვს საქმე; დაბოლოს, როდესაც გონება საკუთარ თავს ფლობს, მაშინ ადამიანი ავლენს **სიბრძნეს**. ამ სიქველეებს, ანუ ღირსებებს ემატება მეოთხე – **სამართლიანობა** – რომელიც მაშინ იჩენს თავს, როდესაც ადამიანის სულის ყველა ელემენტი გონებას ექვემდებარება.

იდეალურ ანუ სამართლიან სახელმწიფოში,³ ადამიანის სულის მსგავსად, სამი ელემენტი (ფენა) არსებობს: მეფე-ფილოსოფოსები, მცველები და ხელოსნები.⁴

ჩანართი 1. „სახელმწიფო“ – ძალიან მოკლე შინაარსი

ათენის მახლობლად მდებარე ქალაქ პირეოსიდან, სადაც რელიგიური დღესასწაული გაიმართა, სოკრატე ათენში ბრუნდება. მას თან ახლავს გლავკონი (მიაქციეთ ყურადღება, პლატონს დიალოგში თავისი ძმა შემოჰყავს ☺). გზად მათ ხვდებათ პოლემარქე, კეფალუსის შვილი. პოლემარქეს თან ახლავს ადიმანტუსი (პლატონის კიდევ ერთი ძმა ☺) და სხვები. პოლემარქე სახლში შეიპატიჟებს სოკრატეს და სოკრატეც თანხმდება. იგი ხვდება კეფალუსს და საუბარი ჩამოვარდება სამართლიანობის შესახებ. ცოტა ხანში კეფალუსი რელიგიური რიტუალის ჩასატარებლად გადის, ხოლო სოკრატე აგრძელებს საუბარს ჯერ პოლემარქესთან, შემდეგ კი სოფისტ თრაზიმახესთან,⁵ რომლის დროსაც იგი უპირისპირდება სამართლიანობის მათეულ განსაზღვრებებს.

³ უნდა გვახსოვდეს, რომ პლატონი „სახელმწიფოში“ ქალაქ-სახელმწიფოს (პოლისს) გულისხმობს. ანტიკური საბერძნეთისათვის უცხო იყო სახელმწიფოს თანამედროვე ფორმა (ანუ სახელმწიფო, რომელსაც დედაქალაქი აქვს და შედარებით ვრცელ ტერიტორიას მოიცავს).

⁴ შდრ. Brooke Noel Moore, Kenneth Bruder, *Philosophy. The Power of Ideas*, 10th edition, McGraw-Hill, 2019, გვ. 241, 253-254. იხ., ასევე, „სახელმწიფო“, 439c-441a.

⁵ თრაზიმახე (ძვ. წ. V ს.) – ძველი ბერძენი სოფისტი, რიტორიკის მასწავლებელი ათენში. სიტყვა „სოფისტი“ მომდინარეობს ბერძნული სიტყვიდან „სოფია“, რომელიც „სიბრძნეს“, „სწავლას“ ნიშნავს. ძვ. წ. V ს-ის საბერძნეთში სოფისტებს უწოდებდნენ ინტელექტუალებს, რომლებიც საბერძნეთის სხვადასხვა ქალაქ-სახელმწიფოებში მოგზაურობდნენ და გარკვეული საფასურის ნაცვლად მოქალაქეებს სხვადასხვა საგნებს (განსაკუთრებით, საჯაროდ გამოსვლისა და საუბრის ხელოვნებას, რიტორიკას) ასწავლიდნენ. თანამედროვე ტერმინებით რომ ვთქვათ, ისინი კერძო რეპეტიტორები და მენტორები იყვნენ. სახალხო დემოკრატიის გაძლიერებასთან ერთად (განსაკუთრებით, ათენში) სოფისტების მიერ მიწოდებულ სერვისებზე მოთხოვნა გაიზარდა, რადგან ახალი ტიპის პოლიტიკური წყობის პირობებში გამართულად და დამარწმუნებლად საუბარი მოქალაქისთვის მეტად მნიშვნელოვან თვისებას წარმოადგენდა. თავიანთი საქმიანობით ზოგიერთმა სოფისტმა (მაგალითად, ჰიპიასმა, პროტაგორამ), გადმოცემის თანახმად, საგრძნობი ქონების დაგროვება შეძლო. მიუხედავად გარკვეული პოპულარობისა, რომლითაც სოფისტები სარგებლობდნენ, უფრო კონსერვატორულად მოაზროვნე წრეები მტრულად იყვნენ მათ მიმართ განწყობილი, რადგან თვლიდნენ, რომ ისინი ანტირელიგიურ და არასწორ შეხედულებებს ავრცელებდნენ. სწორედ მსგავსი ბრალდება, – „ახალგაზრდობის მორალური გარყვანა და მათთვის არასწორი იდეებისა და აზრების ჩანერგვა – ნაუყენეს სოკრატესაც, რომელსაც ძვ. წ. 399 წელს ათენის სასამართლომ სიკვდილით დასჯა მიუსაჯა. პლატონი, სავარაუდოდ, ცდილობდა, თავისი მასწავლებლის, სოკრატეს რეაბილიტაცია მოეხდინა. ამიტომაც თავის დიალოგებში მან სოკრატე, როგორც ნამდვილი ფილოსოფოსი, დანარჩენი სოფისტებისგან მკვეთრად გამოიჯნა და ეს უკანასკნელნი, ფაქტიურად, თაღლითებად გამოიყვანა. პლატონის „შავი პიარი“ იმდენად გავლენიანი აღმოჩნდა, რომ სიტყვა „სოფისტი“ დღემდე უარყოფითი აზრით გამოიყენება და აღნიშნავს ისეთ ადამიანს, რომელიც შეგნებულად არღვევს არგუმენტირების წესებს (იხ. „ლოგიკური შეცდომები“ პირველ თემაში) იმისთვის, რომ საკუთარი შეხედულება ნებისმიერ

სოკრატესთან კამათში თრაზიმახე მარცხდება (თრაზიმახეს პოზიციის შესახებ იხ. ქვემოთ), თუმცა პლატონის ძმები – გლაუკონი და ადიმანტუსი – აგრძელებენ კამათს და სთხოვენ სოკრატეს, უფრო დანვრილებით ისაუბროს სამართლიანობის შესახებ და უფრო დამაჯერებლად დაასაბუთოს საკუთარი პოზიცია (ნიგნი II). პასუხად სოკრატე იწყებს იდეალური (სრულყოფილი) ქალაქის აღწერას, რომელიც, ამავე დროს, სამართლიანი ქალაქიც იქნება. იგი განიხილავს ქალაქის შემადგენლობისა და მოქალაქეთა აღზრდა-განათლების საკითხებს (II-V ნიგნები). სოკრატე, ასევე, საუბრობს იმის შესახებ, თუ ვინ არის ნამდვილი ფილოსოფოსი და როგორი განათლება უნდა მიიღოს მან (VI-VII ნიგნები).

ამის შემდეგ სოკრატე საუბრობს სხვადასხვა სახელმწიფოებრივი წყობის შესახებ (საუკეთესოდან უარესისკენ, VIII ნიგნი). დიალოგი სრულდება სოკრატეს მტკიცებით, რომლის თანახმად, ფილოსოფოსის ცხოვრება ყველაზე უფრო საუკეთესო ცხოვრებაა სხვა სახის სიცოცხლესთან შედარებით. იგი, ასევე, ამტკიცებს, რომ ფილოსოფოსი ყველაზე უფრო სამართლიანია და რომ სამართლიანად ცხოვრება უფრო უკეთესია, ვიდრე უსამართლობის ჩადენა (IX-X ნიგნები).

სულის ყველაზე უფრო „დაბალი“ ელემენტი – ვნებები და ლტოლვები – იდეალურ ქალაქში **ხელოსანთა** კლასს შეესაბამება; მეორე ელემენტი (სულის ბოხოქარი ნაწილი) – ქალაქის **მცველებს**,⁶ რომლებიც ქალაქის **მმართველთა** დამხმარეებს წარმოადგენენ (სულის ბოხოქარი/ემოციური ნაწილის ანალოგიურად, რომელიც გონების ბუნებრივი მოკავშირეა). მმართველთა კლასი, რომლებშიც პლატონი მეფე-ფილოსოფოსებს გულისხმობს, ქალაქში იგივე ფუნქციას ასრულებს, რასაც გონება ახორციელებს ცალკეული ადამიანის სულში. ინდივიდის კარგად ყოფნა გულისხმობს სულის შემადგენელი სამი ელემენტის ჰარმონიულ, ურთიერთშეთანხმებულ ფუნქციონირებას გონების მმართველობის ქვეშ. ასევე, იდეალური ქალაქის გამართული ფუნქციონირება მისი შემადგენელი კლასების (ხელოსნები, მცველები და მმართველები)

ფასად დაამტკიცოს. თუმცა, უნდა გვახსოვდეს, რომ ისტორიულ რეალობაში სოფისტები არ წარმოადგენდნენ ისეთ ნეგატიურ კატეგორიას, როგორც ეს პლატონის დიალოგებშია გადმოცემული. შდრ. Taylor, C.C.W. and Mi-Kyoung Lee, "The Sophists", *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Fall 2020 Edition), Edward N. Zalta (ed.), URL = <https://plato.stanford.edu/archives/fall2020/entries/sophists/>. სამართლიანობის საკითხის შესახებ სოკრატესა და თრაზიმახეს დაპირისპირების შესახებ იხ. Barney, Rachel, "Callicles and Thrasymachus", *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Fall 2017 Edition), Edward N. Zalta (ed.), URL = <https://plato.stanford.edu/archives/fall2017/entries/callicles-thrasymachus/>

⁶ მცველების კლასში, სოკრატეს თანახმად, ქალებიც უნდა შედიოდნენ. „სახელმწიფო“ მეხუთე ნიგნში სოკრატე ამბობს, რომ სახელმწიფოს მართვა-გამგებლობაში არ არსებობს საკუთრივ ქალისა და საკუთრივ კაცისთვის განკუთვნილი საქმე; რომ, თავისი ბუნებით, ქალსაც და კაცსაც შეუძლიათ, მონაწილეობა მიიღონ ერთსა და იმავე საქმეში (455d-e, იხ. პლატონი, „სახელმწიფო“, ძველი ბერძნულიდან თარგმნა ბ. ბრეგვაძემ, თბილისი: ბაკურ სულაკაურის გამომცემლობა, 2013 წ., გვ. 189). მიუხედავად ამისა, თანამედროვე ფემინისტების დიდი ნაწილი მიიჩნევს, რომ პლატონი ფემინიზმის მომხრედ ვერ ჩაითვლება. მართალია, სოკრატე აღნიშნავს, რომ ქალებმა და მამაკაცებმა ერთნაირი განათლება უნდა მიიღონ და რომ ამ მიმართებით ქალების ბუნება არ განსხვავდება მამაკაცების ბუნებისგან, თუმცა იგი იმასაც ამბობს, რომ მცველებს საერთო ცოლები და შვილები უნდა ჰყავდეთ (457d და შმდ.), რაც იმას ადასტურებს, რომ პლატონი მამაკაცური პერსპექტივიდან საუბრობს ქალების შესახებ (ანუ აქცენტი კეთდება იმაზე, რომ მამაკაცებს ჰყავთ საერთო ცოლები) და რომ პლატონისეულ იდეალურ ქალაქში მთავარი როლი მაინც მამაკაცებს ენიჭებათ. შდრ. Adriana Cavarero, "Feminism and Ancient Greek Philosophy". Translated by Robert Bucci, in: Ann Garry, Serene J. Khader, and Alison Stone (eds.), *The Routledge Companion to Feminist Philosophy*, London and New York: Routledge, 2017, გვ. 26-27.

ურთიერთშეთანხმებულ მოქმედებას ეფუძნება, სადაც წამყვან როლს მმართველები ასრულებენ. მხოლოდ ასეთი სახელმწიფოა საუკეთესო სახელმწიფო, მიიჩნევს პლატონი და როგორც ასეთი, ის თავისთავად სასურველია.

ადამიანის სულის აგებულება პლატონის მიხედვით

გონება – სიბრძნე⁷

სულის ბოხოქარი/ემოციური ნაწილი – სიმამაცე
(ამბიციაცია/პატივმოყვარეობა/ბრაზი)

ვნებები – ზომიერება

(ბუნებრივი მოთხოვნილებების დაკმაყოფილება, მატერიალური სიკეთეებისკენ სწრაფვა)

იდეალური ქალაქის აგებულება პლატონის დიალოგში „სახელმწიფო“

მეფე-ფილოსოფოსები – გონება

მცველები – სულის ბოხოქარი/ემოციური ნაწილი

ხელოსნები – ვნებები

პლატონის თანახმად, მმართველი კლასი რჩეული უმცირესობისგან შედგება, რომლებსაც საფუძვლიანი განათლება აქვთ მიღებული და სიღრმისეული აზროვნება შეუძლიათ. ამა თუ იმ ფენაში ინდივიდის გადანაცვლება იმ უნარებზეა დამოკიდებული, რომელსაც იგი თავის სიცოცხლეში გამოავლენს.

როგორც აღვნიშნეთ, პლატონის მიხედვით, იდეალურ სახელმწიფოში, ისევე როგორც ჯანსაღ სულში, მმართველობას ახორციელებს სულის რაციონალური (გონივრული) ელემენტი. ამრიგად, პლატონის იდეალური სახელმწიფო კლასობრივი (განსხვავებული ფენებისგან შემდგარი) სტრუქტურის (აგებულების) მექანე არისტოკრატიაა, რომელსაც **ფილოსოფოსი მეფეები** მართავენ.

ეს საკითხი პლატონმა „სახელმწიფოს“ მეხუთე წიგნში წამოჭრა და ის დაახლოებით ასე ჟღერს: იქამდე, ვიდრე ფილოსოფოსები თავიანთ ქალაქებში მეფეები არ გახდებიან, ან ისინი, ვინც მეფეები და მმართველები არიან, ჭეშმარიტი ფილოსოფოსები არ გახდებიან ისე, რომ პოლიტიკური ძალაუფლება და ფილოსოფია ერთმანეთს დაუკავშირდეს, ქალაქები ბოროტებისგან თავს ვერ დააღწევენ (473d). აღნიშნული დებულება ბევრი არასწორი ინტერპრეტაციის ობიექტია: ხშირად მას კონტექსტიდან ამოგლეჯილად იაზრებენ და ყურადღებას არ ამახვილებენ იმაზე, თუ რას გულისხმობდა პლატონი „ფილოსოფოსის“ ცნებაში.

„ფილოსოფოსის“ პლატონისეული გაგება რადიკალურად განსხვავდება ამ სიტყვის თანამედროვე გაგებისგან. თუკი დღეს „ფილოსოფოსში“ უნივერსიტეტში მოღვაწე ფილოსოფოსს პროფესორებს მოვიზრებთ, მაშინ უნდა ითქვას, რომ პლატონი მათ

⁷ მარჯვენა მხარეს მოცემულია ის სიქველე, რომელსაც ადამიანის სული მაშინ ავლენს, თუკი ის გონებას ექვემდებარება.

ნამდვილად არ გულისხმობდა, რადგან ანტიკურ სამყაროში უნივერსიტეტი, თანამედროვე აზრით, საერთოდ არ არსებობდა. ხოლო თუკი ფილოსოფოსში ზოგადად ფილოსოფიით დაინტერესებულ ადამიანს ვიგულისხმებთ, პლატონს მაინც ვერ გავუგებთ. იმისთვის, რომ გავიგოთ, თუ ვის გულისხმობდა პლატონი ფილოსოფოსში, „სახელმწიფოს“ II-VII წიგნებს უნდა მივაქციოთ ყურადღება, სადაც საუბარია ქალაქ-სახელმწიფოს მცველთა აღზრდაზე („ფილოსოფოსი“ პლატონისეული მნიშვნელობით სწორედ მათი რიგებიდან გამოდის). მარტივად რომ ვთქვათ, პლატონისეული ფილოსოფოსი ისეთი ადამიანია, რომელმაც საფუძვლიანად იცის თეორიაცა და პრაქტიკაც, ანუ სიღრმისეულ თეორიულ ცოდნას ფლობს და რეალურ ცხოვრებაშიც საკმაოდ კარგად ახერხებს ორიენტირებას. შესაბამისად, უხეში შეცდომა იქნება, თუ პლატონის „ფილოსოფოს მმართველს“ მხოლოდ ისეთ პიროვნებად გავიაზრებთ, რომელიც მხოლოდ თეორიული (ვიწრო აზრით, ფილოსოფიური) საკითხებით ინტერესდება და პრაქტიკული, ცხოვრებისეული საკითხებით საერთოდ არ ინტერესდება. პლატონის თანახმად, **ფილოსოფოსი მმართველის უმთავრესი საზრუნავი მთელის ანუ საზოგადოების კეთილდღეობა უნდა იყოს.**

გამოქვაბულის ალეგორია („სახელმწიფო“, VII წიგნი). „სახელმწიფოს“ მეშვიდე წიგნში მოცემულია პლატონის სახელგანთქმული გამოქვაბულის ალეგორია. პლატონი გვთავაზობს სააზროვნო ექსპერიმენტს (სააზროვნო ექსპერიმენტის ცნებისთვის იხ. პირველი თემა), სადაც აღწერს გამოქვაბულში მცხოვრებ ადამიანებს, რომლებიც მიჯაჭვულნი სხედან ზურგით გასასვლელისკენ და მთელი თავიანთი ცხოვრება გამოქვაბულის კედელზე მოფარფატე ჩრდილებს შეჰყურებენ. პლატონი გვთხოვს, წარმოვიდგინოთ იმ ადამიანის თავგადასავალი, რომელიც თავს დააღწევს ბორკილებს, გამოქვაბულიდან გავა და მზის სინათლეს იხილავს. აქვე იგი გვთავაზობს ანალოგიას და აცხადებს, რომ ჩვენთვის ცნობილი სამყარო გამოქვაბულის მსგავსია, ხოლო გამოქვაბულიდან თავდახსნილი ადამიანი ის ადამიანია, რომლის სულმაც უმაღლესი – სიკეთის – იდეა გაიაზრა. ყოველივე მართებულია და მშვენიერია საფუძვლად პლატონი სიკეთის იდეას მიიჩნევდა. გამოქვაბულიდან თავდახსნილი ადამიანი ფილოსოფოსია, რომელმაც გააცნობიერა, რომ ზეგრძნობადი სამყარო უფრო მნიშვნელოვანია, ვიდრე გრძნობადი სამყარო და რომ ზეგრძნობად სამყაროში სიკეთის იდეაა მთავარი (იხ. ზემოთ პლატონის მეტაფიზიკის მთავარი დებულებები). ასეთი ცოდნით აღჭურვილი ადამიანი ისევ გამოქვაბულში უნდა დაბრუნდეს და დანარჩენ ადამიანებს თავისი ცოდნა გაუზიაროს. ეს იმას ნიშნავს, რომ ფილოსოფოსმა თავისი ცოდნა ზეგრძნობადი სამყაროს შესახებ თავის თანამოქალაქეებს უნდა გაუზიაროს და აუხსნას მათ, თუ როგორ უნდა იქნეს მონყობილი სამართლიანი სახელმწიფო.

გამოქვაბულის ალეგორია. ვიზუალიზაცია.

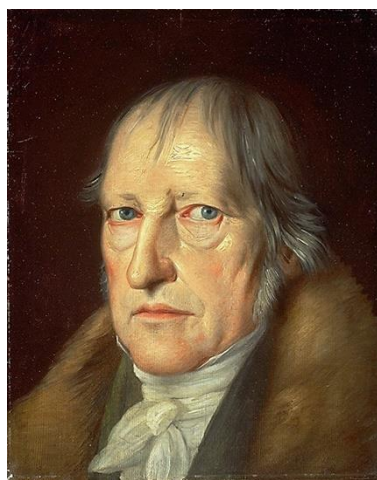
სამართლიანობა. „სახელმწიფოს“ ცენტრალურ თემას **სამართლიანობის** საკითხი წარმოადგენს. განსაკუთრებით აღსანიშნავია დიალოგის პირველ წიგნში აღწერილი დაპირისპირება თრაზიმახესა და სოკრატეს შორის. თრაზიმახე მიიჩნევს, რომ სამართლიანობა არის ის, რაც ძლიერისთვისაა ხელსაყრელი. „სახელმწიფოს“ შემდგომი წიგნები, ფაქტიურად, წარმოადგენს სოკრატეს არგუმენტს თრაზიმახეს წინააღმდეგ. ოღონდ სოკრატე თავის დასკვნამდე „შემოვლითი“ გზით მიდის და მეორე წიგნში იწყებს საუბარს სამართლიანი ქალაქის შესახებ. იდეალური ქალაქის წყობისა და მისი მაცხოვრებლების მიერ მიღებული განათლების აღწერის შემდეგ „სახელმწიფოს“ IX-X წიგნებში სოკრატე აჯამებს თავის პოზიციას და ასაბუთებს, რატომ არ არის სამართლიანობა ის, რაც ძლიერისთვისაა ხელსაყრელი, რატომ არის ის თავისთავად ღირებული რამ და რომ მის არჩევას დადებითი შედეგები მოჰყვება ადამიანისთვის როგორც მის ცხოვრებაში, ასევე, სიცოცხლის შემდეგაც.

პოპულარული სერიალის „სამეფო კარის თამაშები“ (2011-2019 წწ.) დასასრულს ბრენდონ (ბრენ) სტარკი ექვსი სამეფოს მეფე ხდება. ბრენი არ მიელტვის ძალაუფლებას და ზებუნებრივი სამყაროს ჭვრეტის უნარს ფლობს. ხომ არ გვევლინება ბრენი პლატონის მეფე-ფილოსოფოსის განსახიერებად?

პლატონის ინტერპრეტაციები: ჰეგელი და გადამერი. თავის ლექციებში ფილოსოფიის ისტორიის შესახებ ცნობილმა გერმანელმა ფილოსოფოსმა **გეორგ ვილჰელმ ფრიდრიხ ჰეგელმა** (1770-1831 წწ.) პლატონის ფილოსოფიის განხილვისას აღნიშნა, რომ ფილოსოფია პლატონთან ზეგრძნობადის შესახებ მოძღვრებას უკავშირდება. პლატონური ფილოსოფია ჭეშმარიტებისა და სამართლიანობის, ასევე, **სახელმწიფოში საყოველთაო მიზნების** შესახებ განაზრებას წარმოადგენს, – წერს ჰეგელი. იგი მიიჩნევს, რომ ბერძენი ფილოსოფოსები უკმაყოფილონი იყვნენ დემოკრატიული წყობით, რადგან იქ თვითნებობა იყო გამეფებული (გაიხსენეთ სოკრატეს სიკვდილით დასჯა), რომელიც მხოლოდ ცალკეული ინდივიდების, მოხერხებული პოლიტიკოსების (მაგალითად, პერიკლე) მეშვეობით იზღუდებოდა.

შესაბამისად, ჰეგელის აზრით, როდესაც პლატონი ამბობს, რომ მმართველები ფილოსოფოსები უნდა იყვნენ, იგი გულისხმობს იმას, რომ საზოგადოებრივი რეალობა, ანუ სოციალური ცხოვრება ზოგადი პრინციპების (მთელი საზოგადოების კეთილდღეობა, სამართლიანობა, კანონის უზენაესობა და ა.შ.) საფუძველზე უნდა იყოს მოწესრიგებული.⁸ სხვა სიტყვებით რომ ვთქვათ, პლატონი ცდილობდა, პირდაპირი დემოკრატიის ალტერნატივა შეემუშავებინა, რომელიც უფრო სტაბილური და მდგრადი იქნებოდა და რომლის პირობებშიც მნიშვნელოვანი გადანაცვტილებების მიღება ემოციებით შეპყრობილ ხალხის მასაზე არ იქნებოდა დამოკიდებული.

გეორგ ვილჰელმ ფრიდრიხ ჰეგელი

ამ საკითხთან დაკავშირებით საინტერესო მოსაზრებები აქვს, ასევე, გერმანელ ფილოსოფოსს **ჰანს-გეორგ გადამერს** (1900-2002 წწ.). მისი აზრით, უმთავრესი საკითხია იმის გარკვევა, თუ რას გვეუბნება ფილოსოფოსი მმართველის პარადოქსი მმართველებისა და ზოგადად, **მმართველობის ბუნების** შესახებ. ერთი მხრივ გვაქვს ძალაუფლება, რომელიც მუდამ გაძლიერებას ესწრაფვის, ხოლო მეორე მხრივ, ვხედავთ ინდივიდს (ფილოსოფოსი მეფე), რომელიც სრულად უძღვნის საკუთარ თავს ცოდნას და რომელსაც ძალაუფლება არ აინტერესებს, რადგან მან რაღაც უფრო ამაღლებული, უფრო უკეთესი შეიმეცნო (ზეგრძნობადი სამყარო, სიკეთის იდეა). როდესაც პლატონი ფილოსოფოს მეფეს მმართველობისთვის უფრო შესაფერისად მიიჩნევს, ამით ის ააშკარავებს ძალაუფლების მაცდურ ბუნებას: ძალაუფლებას მხოლოდ საკუთარი თავი

⁸ იხ. Georg Wilhelm Friedrich Hegel, *Vorlesungen über die Geschichte der Philosophie II*. Georg Wilhelm Friedrich Hegel, *Werke* 19. Redaktion Eva Moldenhauer und Karl Markus Michel, Frankfurt am Main: Suhrkamp, 1986, გვ. 34-36.

სურს.⁹ გაიხსენეთ საურონის ბეჭედი კინოტრილოგიიდან „ბეჭდების მბრძანებელი“ (რომელიც ინგლისელი მწერლის ჯონ რონალდ ტოლკინის (1892-1973 წწ.) ამავე სახელწოდების მქონე ნაწარმოებს ეფუძნება). საურონის ბეჭედი ძალაუფლების სიმბოლიზაციად შეიძლება მივიჩნიოთ. იგი ყველას ლუპავს, ვისაც ძალაუფლებისადმი მცირედი ლტოლვა მაინც აქვს. მხოლოდ მას შეუძლია, წინ აღუდგეს ბეჭდის დამლუპველ ზეგავლენას, ვინც ძალაუფლებას არ მიეღწევის, ვისთვისაც ძალაუფლება საცდურს არ წარმოადგენს.

„ბეჭდების მბრძანებელში“ საურონის ბეჭედი ძალაუფლების დაუძლეველ წყურვილს აღძრავს მასში, ვინც მას დაეუფლება, რაც, საბოლოოდ, მის დაღუპვას იწვევს

გადამერის აზრით მცველების აღზრდის პლატონისეული გეგმა მიზნად ისახავს, რომ მცველებს „იმუნიტეტი“ გამოუმუშავოს ძალაუფლების ცდუნებების მიმართ. იგი თვლის, რომ „სახელმწიფოში“ პლატონი მოხაზავს ისეთი სახელმწიფოს საფუძვლებს, რომელშიც ძალაუფლება პიროვნების პირადი მიზნების განხორციელებას კი არ ემსახურება, არამედ საზოგადოების საკეთილდღეოდაა მიმართული.¹⁰

ჰანს-გეორგ გადამერი

⁹ იხ. Hans-Georg Gadamer, *The Idea of Good in Platonic-Aristotelian Philosophy*. Translated and with an introduction and annotation by P. Christopher Smith. New Haven and London: Yale University Press, 1986, გვ. 72.

¹⁰ იქვე.

იდეალური ქალაქი პლატონის მიხედვით. ახლა მოკლედ განვიხილოთ, თუ როგორ აღწერს პლატონი თავის იდეალურ სახელმწიფოს, რომელშიც, როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, მოსახლეობის სამი ფენა გამოიყოფა: მეფე-ფილოსოფოსები, მცველები და ხელოსნები.

ხელოსნებისგან განსხვავებით, მმართველებს და მცველებს კერძო საკუთრება არ გააჩნიათ. პლატონის აზრით, ეს მათ კერძო ინტერესებს მიაჯაჭვავდა და ქალაქზე ზრუნვის საშუალებას არ მისცემდა. ისინი არც ოჯახებს ქმნიან და თავისუფალ სქესობრივ ცხოვრებას ეწევიან. თუმცა, სქესობრივი კონტაქტი პლატონის იდეალურ ქალაქში გარკვეულ რეგულაციებს მაინც ექვემდებარება: კერძოდ, გამრავლება მმართველთა მიერ რეგულირდება (გამორჩეული, მამაცი, ძლიერი და ლამაზი ინდივიდები ერთად წყვილდებიან) იმისთვის, რომ შემდგომი შთამომავლობა უფრო ძლიერი, ლამაზი და ჯანსაღი გამოვიდეს (ძველი ბერძნები მიიჩნევდნენ, რომ ცხოველთა შეჯვარების მსგავსად, რომლის შედეგადაც გარკვეული ჯიშების გაუმჯობესება შეიძლება, ასევე, შესაძლებელია ადამიანთა მომდევნო თაობების გაუმჯობესებაც). მცველები არა მხოლოდ მკაცრ ფიზიკურ მომზადებას გადიან, არამედ განათლებასაც იღებენ. მათ შორის ისინი, რომლებიც სწავლის პროცესში სწავლისადმი დაუღალავ ინტერესს გამოავლენენ, შემდგომ საფეხურზე გადადიან. წარმატების შემთხვევაში, ორმოცდაათი წლის ასაკში ისინი მმართველთა ჯგუფს უერთდებიან (მომავალ მმართველთა აღზრდა „სახელმწიფოს“ მეშვიდე წიგნშია აღწერილი).

სახელმწიფოს ფორმები პლატონთან. „სახელმწიფოს“ მერვე წიგნში პლატონი მმართველობის ხუთი ფორმის შესახებ საუბრობს. საუკეთესო ფორმად იგი **არისტოკრატია**¹¹ მიიჩნევს, რომლის დროსაც მმართველობას ფილოსოფოსი მეფეები ახორციელებენ. მიუხედავად ამისა, იდეალურ სახელმწიფოს, მისი განხორციელების შემთხვევაშიც კი, დროთა განმავლობაში რღვევის საფრთხე ემუქრება. მმართველობის შემდეგ სახეს პლატონი **თიმოკრატია** უწოდებს. ამ დროს მმართველი ჯგუფი, საერთო კეთილდღეობაზე ზრუნვის ნაცვლად, პატივსა და დიდებას მიეღობა. თიმოკრატია ანაცვლებს **ოლიგარქია**,¹² როდესაც სახელმწიფოში ყველაზე მეტად სიმდიდრეა დაფასებული და მმართველობას მდიდრები ახორციელებენ. ოლიგარქიის დროს ქალაქ-სახელმწიფოში ჩნდება ლატაკთა ფენა და საზოგადოება ორად იხლიჩება. ღარიბთა ფენა უპირისპირდება მდიდრებს და წარმატების შემთხვევაში **დემოკრატია**ს ამყარებს, რომლის დროსაც საჯარო თანამდებობებს თანაბრად ანაწილებს წილისყრის მეშვეობით.

ჩანართი 2. ბერძნული დემოკრატია

ძვ. წ. V ს-ის I ნახევარში ბერძენთა და რომაელთა პოლიტიკურმა იდეებმა და ინსტიტუტებმა მნიშვნელოვანი ცვლილება განიცადეს. რამდენიმე ქალაქ-სახელმწიფოში, რომლებიც მანამდე არადემოკრატიული მმართველობის (არისტოკრატია, ოლიგარქია, მონარქია, ტირანია) ქვეშ იყვნენ, ჩამოყალიბდა პოლიტიკური მმართველობის ისეთი სისტემა, სადაც თავისუფალ, ზრდასრულ მამაკაცთა საგრძნობი ნაწილი **მოქალაქედ** იწოდებოდა და უფლება ჰქონდა, **უშუალო მონაწილეობა მიეღო მმართველობაში**. ამ გამოცდილებიდან და მასთან დაკავშირებული იდეებიდან გაჩნდა **ახალი პოლიტიკური**

¹¹ aristoi ძველბერძნულად „საუკეთესო ადამიანებს“ ნიშნავს, ხოლო „არისტოკრატია“ – საუკეთესო ადამიანების მმართველობას.

¹² oligoi (ძვ. ბერძნული) – ცოტა. ოლიგარქია – მცირერიცხოვან ადამიანთა მმართველობა.

სისტემის იდეა, რომლის თანახმად, დამოუკიდებელ ხალხს არა მხოლოდ თვითმმართველობის უფლება აქვს, არამედ ყველა იმ აუცილებელ რესურსსა და ინსტიტუტს ფლობს, რაც ამისთვისაა საჭირო.

დემოკრატიის ბერძნული გაგების თანახმად, პოლიტიკური საქმიანობა მოქალაქისთვის ბუნებრივი სოციალური აქტიურობა იყო, რომელიც მკვეთრად არ ემიჯნებოდა მის დანარჩენ ცხოვრებას. ხელისუფლება და სახელმწიფო (ანუ პოლისი) მოქალაქისთვის განცალკევებულ და უცხო ობიექტებად არ აღიქმებოდა. პოლიტიკური ცხოვრება ადამიანის ცხოვრების განუყოფელ ნაწილად იყო მიჩნეული.

ბერძნული ხედვის თანახმად, დემოკრატიულ წესრიგში შესაძლებელია შემდეგი ელემენტები გამოვყოთ:

1. **მოქალაქეები უნდა თანხმდებოდნენ იმის შესახებ, თუ რა წარმოადგენს საყოველთაო კეთილდღეობის იდეას.** აღნიშნული იდეა არ უნდა მოდიოდეს მკვეთრ წინააღმდეგობაში მათ პირად მიზნებსა და შეხედულებებთან;

2. **აქედან გამომდინარეობს, რომ მოქალაქეებს საკმაოდ ერთგვაროვანი მახასიათებლები უნდა ჰქონდეთ, რაც ამცირებს პოლიტიკური კონფლიქტის წარმოქმნის შესაძლებლობას.** მაგალითად, ამ ხედვის თანახმად, პოლისი ვერავითარ შემთხვევაში ვერ იქნება კარგი, თუკი მისი მოქალაქეების ქონება საკმაოდ არათანაბრადაა განაწილებული, ან თუკი მოქალაქეები განსხვავებულ რელიგიურ ჯგუფებს მიეკუთვნებიან, განსხვავებულ ენებზე საუბრობენ ან განსხვავებული განათლება აქვთ.

3. **მოქალაქეთა რაოდენობა ძალიან ბევრი არ უნდა იყოს.** ეს საჭიროა იმისთვის, რათა თავიდან იქნეს აცილებული მრავალფეროვნება, რაც შესაძლოა, კონფლიქტების გამომწვევი წყარო გახდეს. გარდა ამისა, ეს საჭირო იყო იმისთვის, რათა მოქალაქეებს შეეძლებოდათ თავშეყრა და ქალაქის ერთობლივი მართვა.

4. **მოქალაქეები უნდა იკრიბებოდნენ და უშუალოდ წყვეტდნენ პოლიტიკურ საკითხებს.** ამ შეხედულებას იმდენად ღრმად ჰქონდა ფესვები გადგმული, რომ ბერძნებისთვის რთული იყო წარმომადგენლობითი ხელისუფლების იდეის გააზრება, ხოლო კიდევ უფრო რთული – მისი მიჩნევა პირდაპირი დემოკრატიის ლეგიტიმურ ალტერნატივად. დროდადრო ქალაქ-სახელმწიფოები ქმნიდნენ გაერთიანებებს, თუმცა ამას შედეგად არ მოჰყოლია წარმომადგენლობითი ხელისუფლების მქონე ფედერალური სისტემების განვითარება. ეს ალბათ, იმ გარემოებითაც იყო განპირობებული, რომ წარმომადგენლობითობის იდეა კონკურენციას ვერ უწევდა უშუალო მმართველობის სასურველობის იდეას.

5. **თუმცა, მოქალაქეთა მონაწილეობა არ შემოიფარგლებოდა თავყრილობაზე დასწრებით.** ის, ასევე, გულისხმობდა **ქალაქის მართვაში აქტიურ მონაწილეობასაც.** ათენში ათასზე მეტი(!) საჯარო თანამდებობა არსებობდა და მხოლოდ რამდენიმე მათგანი იყო არჩევითი, დანარჩენებზე მოქალაქეები წილისყრით ხვდებოდნენ. თითქმის ყველა ეს თანამდებობა ერთწლიანი ვადით განისაზღვრებოდა და მათი დაკავება მოქალაქეს თავის ცხოვრებაში მხოლოდ ერთხელ შეეძლო. თვით ათენშიც კი, სადაც „დემოსი“, ანუ მოქალაქეთა რადენობა, სხვა ბერძნულ ქალაქებთან შედარებით, უფრო დიდი იყო, თითქმის ყოველ მოქალაქეს მოუწევდა ამა თუ იმ თანამდებობის დაკავება ერთი წლით, ხოლო მათი საგრძნობი ნაწილი საკმაოდ მნიშვნელოვანი **ხუთასთა საბჭოს** წევრი ხდებოდა. აღნიშნული საბჭო თავყრილობისთვის განსახილველ საკითხებს ადგენდა.

6. დაბოლოს, **ქალაქ-სახელმწიფო სრულად ავტონომიური უნდა ყოფილიყო** (იდეალურ შემთხვევაში მაინც). გაერთიანებები და კავშირები ზოგჯერ საჭირო იყო (ომების დროს), თუმცა მათ პოლისის დაკნინების საშუალება არ ეძლეოდათ. პოლისის თავყრილობა უზენაეს მმართველ ორგანოდ რჩებოდა. არსებითად, აქედან გამომდინარეობდა, რომ თითოეული პოლისი თვითკმარი უნდა ყოფილიყო არა მხოლოდ პოლიტიკურად, არამედ, ეკონომიკურ და სამხედრო ჭრილშიც.¹³

პლატონი კრიტიკულად იყო განწყობილი დემოკრატიის მიმართ, რადგან მიიჩნევდა, რომ დემოკრატიის პირობებში ადამიანები ვერ ახერხებენ საკუთარი სწრაფვებისა და ლტოლვების მოთხოვას. ყველა სწრაფვა თანაბრად ღირებულად მიიჩნევა და არ ხდება არასაჭირო და მავნე სწრაფვების გამიჯვნა სწორი და მართებული სწრაფვებისაგან. დემოკრატიული წყობა სიჭრელესა და ინსტინქტთა ანარქიას წარმოშობს, რომელიც წუთიერი სიამოვნებების დაკმაყოფილებისკენაა ორიენტირებული. ადამიანთა იმპულსების შეუზღუდაობა დემოკრატიის პირობებში წესრიგისა და დისციპლინის ნაკლოვანებას განაპირობებს. ფაქტიურად, პლატონი დემოკრატიას იმას უიგივებს, რასაც ჩვენ დღეს „ბრბოს მმართველობას“ ვუწოდებდით. დემოკრატიის დროს, პლატონის აზრით, თავისუფლებისკენ უსაზღვრო სწრაფვა ანარქიად გადაგვარდება. პლატონი მიიჩნევდა, რომ უკიდურეს თავისუფლებას, რომელიც დემოკრატიის პირობებში არსებობს, უკიდურესი მონობა მოჰყვებოდა **ტირანიის** სახით.¹⁴ ტირანია წარმოიშვება მაშინ, როდესაც დემოკრატიული ბრბო საკუთარი ნებით ემორჩილება ძლიერ პიროვნებას, ლიდერს. ასეთ დროს საზოგადოების წევრები მიიჩნევენ, რომ ტირანის მმართველობას საკუთარი ინტერესებისთვის გამოიყენებენ. თუმცა, ამის ნაცვლად, ტირანი აბსოლუტურ ძალაუფლებას იგდებს ხელთ და საკუთარ ქვეშევრდომებს მონებად აქცევს. საბოლოო ჯამში კი ტირანი თავად ხდება საკუთარი სურვილებისა და ძალაუფლებისკენ სწრაფვის მონა.

მმართველობის ფორმები პლატონის მიხედვით (უკეთესიდან უარესისკენ)

არისტოკრატია (ყველა საუკეთესო წყობა, გონების მმართველობა)

თიმოკრატია (დიდებისკენ სწრაფვის ელემენტია ძლიერი)

ოლიგარქია (მატერიალური სიკეთისკენ (ფული) სწრაფვაა ძლიერი)

დემოკრატია (შერეული წყობა, ქაოტური და არასტაბილური)

ტირანია (ყველაზე ცუდი წყობა)

¹³ შდრ. R. A. Dahl, *Democracy and Its Critics*, New Haven / London: Yale University Press, 1989, გვ. 13-14.

¹⁴ XIX საუკუნეში ფრანგმა მოაზროვნემ ალექსის დე ტოკვილმა (1805-1859 წწ.) თავის ნაშრომში „დემოკრატია ამერიკაში“ (1835-1840 წწ.) ისაუბრა იმ საფრთხეების შესახებ, რომლებიც დემოკრატიას ტირანიად გადაგვარებით ემუქრებოდნენ.

„სახელმწიფო“ პოლიტიკური ფილოსოფიის კუთხით მნიშვნელოვანი დიალოგია, თუმცა, ასევე, მნიშვნელოვანია **„პოლიტიკოსი“** და **„კანონები“**. „პოლიტიკოსში“, დიალოგის ბოლოს, პლატონი გვაძლევს ჭეშმარიტი მმართველობის მისეულ განსაზღვრებას, რაც ამ დიალოგს განსაკუთრებულ მნიშვნელობას ანიჭებს, რადგან პლატონი იშვიათად ანებივრებს თავის მკითხველს ასეთი განსაზღვრებებით (პლატონის დიალოგებში ხშირად მკითხველი ვერ ნააწყდება იმ „საბოლოო“ განსაზღვრებას, რომელიც ნათელს მოჰფენს დიალოგის მთავარ თემას. ასეთია პლატონის სტილისტური „ფანდები“). ეს განსაზღვრება შესაძლოა, შემდეგნაირად შევაჯამოთ: **ჭეშმარიტი მმართველობა ოსტატურად აერთიანებს მამაც და კეთილგონიერ ადამიანებს და მათ შორის ჰარმონიული ურთიერთობების ქსელს წარმოქმნის, რომელიც სახელმწიფოს დანარჩენ მოქალაქეებსაც მოიცავს** (311c). ნამდვილი მმართველი ყველანაირად ცდილობს, ხელი შეუწყოს სახელმწიფოს ბედნიერებას. ამრიგად, პლატონი გვთავაზობს სახელმწიფოს ისეთ მოდელს, რომელიც მოქალაქეთა ჩართულობის მაღალი ხარისხით გამოირჩევა და სადაც მმართველი ქვეშევრდომთა ინდივიდუალურ თვისებებს მაქსიმალურად ითვალისწინებს.

„კანონები“ 12 წიგნისგან შედგება და პლატონის გვიანდელი პერიოდის (და ზოგადად, მისი ყველაზე ვრცელი) დიალოგია. მას, „სახელმწიფოსგან“ განსხვავებით, დღემდე ნაკლები ყურადღება ექცეოდა სამეცნიერო გამოკვლევებში. „კანონებში“ პლატონი დეტალურად აღწერს იდეალურ ქალაქს, სახელად მაგნეზიას. აღსანიშნავია, რომ აქ დიალოგის მთავარი პერსონაჟია არა სოკრატე, არამედ „უცნობი ათენელი“, რომლის სახელიც შეგნებულად არაა მოცემული (შესაძლოა, პლატონი მასში საკუთარ თავს გულისხმობდა? ვინ იცის ☺).

როგორც დიალოგის სათაური ამჟღავნებს, აქ განსაკუთრებული ყურადღება კანონებზეა გამახვილებული. პლატონი მიიჩნევს, რომ კანონები საყოველთაო კეთილდღეობას უნდა ისახავდნენ მიზნად, ხოლო **მმართველები მხოლოდ კანონების მსახურები და მათი აღმასრულებლები უნდა იყვნენ** (715 b-d) და არა საკუთარი თვითნებობის ტყვეები.

დიალოგში უცნობი ათენელის თანამოსაუბრეები არიან მეგილუსი სპარტიდან და კლინიასი კრეტიდან (თავად დიალოგი კუნძულ კრეტაზე მიმდინარეობს). თანამოსაუბრენი მიემართებიან ზევსის ტაძრისკენ, რომელიც შორს მდებარეობს და უცნობი ათენელი სთავაზობს მათ, რომ მმართველობისა და კანონების შესახებ ისაუბრონ. დიალოგის პირველი ორი წიგნი ეძღვნება იმის დადგენას, თუ რა უნდა იყოს კანონმდებლობის მიზანი. ათენელის აზრით (დიალოგში წამყვანი როლი მას ენიჭება), კანონმდებლობის მიზანი ქველ¹⁵ მოქალაქეთა ჩამოყალიბება უნდა იყოს. მესამე წიგნში საუბარი გადადის განსხვავებული პოლიტიკური წყობების წარმოშობისა და მათში მომხდარი ცვლილებების შესახებ. მესამე წიგნის დასასრულს კლინიასი აცხადებს, რომ კრეტის ქალაქებმა გადაწყვიტეს, დააარსონ ახალი ქალაქი კუნძულის მიტოვებულ ნაწილში. კლინიასი, ასე ვთქვათ, ამ წამოწყების „საორგანიზაციო კომიტეტშია“ არჩეული და იგი ეკითხება უცნობ ათენელს, დაეხმაროს მას რჩევებით ახალი ქალაქის სახელმწიფო წყობასა და კანონებთან მიმართებით. ათენელი თანხმდება კლინიასის თხოვნას და იწყებს საკუთარი შეხედულებების გადმოცემას. იგი თვლის, რომ ვიდრე კანონები ამოქმედდება, კანონმდებელმა მოქალაქეებს შესავალი სიტყვით უნდა მიმართოს, რომელშიც დაასაბუთებს იმას, თუ რატომ არის საჭირო კანონმორჩილება. მეხუთე წიგნიდან ათენელი იწყებს ახალი ქალაქის კანონების, სოციალურ-პოლიტიკური

¹⁵ სიქველ – ის, რაც ადამიანის დადებით თვისებებს, მის ღირსებებს ქმნის.

ინსტიტუტების და იმ ეთიკური პრინციპების აღწერას, რომლებიც მოქალაქეთა ცხოვრების წარმართველი უნდა იყოს.¹⁶

„კანონებში“ პლატონი არ საუბრობს მეფე-ფილოსოფოსების შესახებ. აქ იგი აღწერს მმართველობის ორგანოს, რომელსაც „ლამის საბჭოს“ უწოდებს. აღნიშნულ ორგანოს ასეთი სახელი იმიტომ ჰქვია, რომ მისი წევრები ღამით, მზის ამოსვლამდე იკრიბებიან და სახელმწიფოებრივად მნიშვნელოვან საკითხებზე თათბირობენ (951d, 961a და შმდ.). ღამის საბჭოს შემადგენლობაში შედიან ქალაქის ყველაზე გამორჩეული და გამოცდილი პირები. ზოგიერთი მკვლევარი ღამის საბჭოს მაგნეზიის უზენაეს პოლიტიკურ ორგანოდ მიიჩნევს და მის როლს „სახელმწიფოში“ აღწერილ მეფე-ფილოსოფოსების ინსტიტუტს ადარებს, თუმცა ამ თვალსაზრისის კრიტიკოსები მიუთითებენ, რომ „კანონების“ ზოგადი სულისკვეთება ასეთ დასკვნას უპირისპირდება: „კანონებში“ პლატონი საუბრობს ისეთი მოქალაქეების შესახებ, რომლებიც **აქტიურ** მონაწილეობას იღებენ თავიანთი ქალაქის მართვაში („სახელმწიფოში“ ხელოსანთა ფენა ასეთ საქმიანობაში არ მონაწილეობს) და შესაფერის განათლებასაც იღებენ. შესაბამისად, ღამის საბჭოს შეუზღუდავი უფლებამოსილებების მფლობელ „ჩრდილოვან“ ორგანოდ ვერ მივიჩნევთ.

„კანონებში“ პლატონი უცნობ ათენელს ათქმევინებს, რომ ადამიანებისთვის მთავარი უნდა იყოს არა უბრალოდ არსებობის შენარჩუნება, არამედ სრულყოფილების მიღწევა და მისი შენარჩუნება მთელი სიცოცხლის განმავლობაში (707d). ამ მხრივ იგი განსაკუთრებულ მნიშვნელობას ანიჭებს კანონებს და აცხადებს, რომ ადამიანთა სიქველეს, მათ მორალურ სრულყოფილებას, ყველაზე მეტად ხელს უწყობს კანონმდებლობა და სახელმწიფოს საფუძველმდებარე პრინციპები (708d). კანონები, როგორც ზემოთ იქნა აღნიშნული, საყოველთაო კეთილდღეობის მიღწევას უნდა ისახავდნენ მიზნად. ამავე დროს, ისინი ღვთაებრივ კანონებს უნდა შეესაბამებოდნენ, მათგან უნდა გამომდინარეობდნენ (624a; 714a, 716a). ადამიანებმა უნდა მიბაძონ ღვთაებრივ კანონებს და გონების პრინციპებზე დაყრდნობით მოაწესრიგონ თავიანთი სახელმწიფო, რადგან გონება სულის უკვდავი ნაწილია, რომელიც ყველაზე ახლოს დგას ღმერთთან (726a). ფაქტიურად, კანონები სხვა არაფერია, თუ არა გონების მიერ დადგენილი ის მითითებები, რომლებიც ღვთაებრივ კანონებთანაა შესაბამისობაში (714a). შესაბამისად, ასეთი კანონების მორჩილებით ადამიანი ღმერთს უახლოვდება (716d). ეგოიზმის დათგრუნვა, კანონებისადმი მორჩილება და სამართლიანობისკენ სწრაფვა ბედნიერი და ძლიერი სახელმწიფოს არსებობის წინაპირობას წარმოადგენს (731a-732a).

როგორც ვხედავთ, პლატონის „სახელმწიფოშიც“ და „კანონებშიც“ ზეგრძნობად/ღვთაებრივ განზომილებას ძალიან დიდი მნიშვნელობა ენიჭება. „სახელმწიფოში“ პლატონი აღწერს მეფე-ფილოსოფოსის იდეალს, რომელიც სწორედ იმიტომ არის ყველაზე მეტად შესაფერისი მმართველობისთვის, რომ მას სწორად აქვს გააზრებული სამყაროს აგებულება, აღიარებს ზეგრძნობადი სამყაროსა და კერძოდ, სიკეთის იდეის უპირატესობას და არ მიეღწევის ძალაუფლებას. „კანონებში“ მეფე-ფილოსოფოსები არ გვხვებიან, თუმცა მთელი დიალოგის განმავლობაში უცნობი ათენელი არაერთხელ უსვამს ხაზს ღვთაებრივი კანონების მნიშვნელობას მინიერი კანონებისთვის. პლატონის პოლიტიკურ ფილოსოფიაში ჩვენ ვხედავთ სისტემატურ, მწყობრ მცდელობას, რომელიც იმისკენაა მიმართული, რომ პოლიტიკური სინამდვილე,

¹⁶ შმდ. Bobonich, Chris and Katherine Meadows, "Plato on utopia", *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Winter 2020 Edition), Edward N. Zalta (ed.), URL = <https://plato.stanford.edu/archives/win2020/entries/plato-utopia/>

პოლიტიკური სამყარო (რომელიც იმდროინდელ ათენში საკმაოდ ჭრელი და დინამიური იყო) მყარ, უცვლელ პრინციპებზე დაყრდნობით მოანესრიგოს. რელიგიური პრინციპები სწორედ ასეთი პრინციპებია და ამიტომ გასაკვირი არაა, რომ პლატონის პოლიტიკურ ფილოსოფიაში ზეგრძნობადი სამყარო და მისი საფუძველმდებარე პრინციპები განსაკუთრებულ როლს ასრულებენ.

მიუხედავად იმისა, ვეთანხმებით თუ არა დღეს პლატონის არგუმენტებს, ერთი რამ ნათელია: მან საფუძველი ჩაუყარა დასავლურ პოლიტიკურ ფილოსოფიას და წამოჭრა ისეთი საკითხები, რომლებსაც პოლიტიკური ფილოსოფიის მკვლევარი დღესაც ვერ აუვლის გვერდს. განსაკუთრებით აღსანიშნავია, რომ პლატონმა აღნიშნული საკითხები ბრწყინვალე ლიტერატურული სტილითა და მგზნებარებით გადმოსცა. 2300 წლის შემდეგაც თანამედროვე მკითხველი პლატონის დიალოგებში მრავალ საინტერესო და თანამედროვე პრობლემას პოულობს. პლატონი წარსულიდან გვესაუბრება, თუმცა იგი მაინც ჩვენს თანამედროვედ რჩება.

საკვანძო ცნებები და პიროვნებები

პელოპონესის ომი

პლატონის აკადემია ათენში

გრძნობადი სამყარო და ზეგრძნობადი სამყარო

სიკეთის იდეა

ქალაქი-სახელმწიფო (პოლისი)

იდეალური სახელმწიფო

მეფე-ფილოსოფოსები („სახელმწიფო“)

მცველები („სახელმწიფო“)

ხელოსნები („სახელმწიფო“)

არისტოკრატია

თიმოკრატია

ოლიგარქია

დემოკრატია

ტირანია

გამოქვაბულის ალეგორია

სოფისტები

ლამის საბჭო („კანონები“)

სოლონი

პერიკლე

სოკრატე

დიონისიოს II

გეორგ ვილჰელმ ფრიდრიხ ჰეგელი

ჰანს-გეორგ გადამერი

თრაზიმახე

შეკითხვები და დავალებები

რა ისტორიულ ვითარებაში მოღვაწეობდა პლატონი?

რა სახის ნაშრომებს წერდა პლატონი?

რა დააარსა პლატონმა ათენში?

პლატონის რომელი პოლიტიკური აქტივობებია ჩვენთვის ცნობილი? როგორ ფიქრობთ, როგორი დამოკიდებულება უნდა ჰქონდეს ფილოსოფოსს/პოლიტიკურ ფილოსოფოსს პოლიტიკასთან?

რომელია პლატონის პოლიტიკური დიალოგები?

რა საკითხებს შეეხო პლატონი თავის პოლიტიკურ შრომებში?

რა ძირითადი დებულებები შეიძლება გამოვყოთ პლატონის მეტაფიზიკაში?

როგორია „სახელმწიფოს“ შინაარსი?

რა ელემენტებისგან შედგება ადამიანის სული, პლატონის მიხედვით?

რა სიქველეს (ღირსებებს) ავლენს ადამიანი, როდესაც მისი სულის ელემენტები გონებას ექვემდებარება?

რა ფენებისგან შედგება „სახელმწიფოში“ აღწერილი იდეალური ქალაქი? რა მიმართებაა იდეალური ქალაქის ფენებსა და ადამიანის სულის შემადგენელ ელემენტებს შორის?

როგორ ადამიანს გულისხმობს პლატონი „ფილოსოფოსში“? პასუხი დაუკავშირეთ გამოქვაბულის ალეგორიას და პლატონის მეტაფიზიკის ძირითად დებულებებს.

რა თავისებურებები ახასიათებს მმართველებისა და მცველების ფენას იდეალურ ქალაქში?

როგორი დამოკიდებულება ჰქონდა „ქალთა საკითხის“ მიმართ პლატონს?

შეადარეთ ერთმანეთს პლატონის ჰეგელისეული და გადამერისეული ინტერპრეტაციები. რა აქცენტებს აკეთებენ ისინი?

სახელმწიფოს რომელ ფორმებს გამოყოფდა პლატონი? რომელია მათგან საუკეთესო? ყველაზე უარესი? როგორ მიმართებაშია სახელმწიფოს ფორმები ადამიანის სულის შემადგენელ ელემენტებთან?

რა თავისებურებები ახასიათებდა ძველ ბერძნულ დემოკრატიას?

როგორ აფასებდა პლატონი დემოკრატიას და რატომ?

რისი თქმა სურს პლატონს გამოქვაბულის ალეგორიის მეშვეობით?

გაიხსენეთ კინოფილმი „მატრიცა“ პირველი თემიდან. რამდენად ჰგავს მატრიცა პლატონის გამოქვაბულს, ხოლო ნეო – გამოქვაბულიდან თავდახსნილ ადამიანს? რა განსხვავებაა მათ შორის? როგორ ფიქრობთ, თქვენი დღევანდელი მდგომარეობა რაიმეთი ჰგავს მატრიცაში მყოფი ადამიანების მდგომარეობას?

რა წარმოადგენს „სახელმწიფოს“ ცენტრალურ თემას? როგორია თრაზიმახეს პოზიცია? თქვენ რა ახრის ხართ ამ საკითხის შესახებ?

ვინ იყვნენ სოფისტები და რას შეეცადა პლატონი თავისი დიალოგების მეშვეობით?

რა განსაზღვრებას იძლევა პლატონი დიალოგში „პოლიტიკოსი“?

როგორია „კანონების“ შინაარსი?

რა როლს ასრულებს „ლამის საბჭო“ „კანონებში“?

„კანონების“ თანახმად, რას უნდა ემყარებოდეს კანონები?

რა როლი ენიჭება რელიგიურ განზომილებას პლატონის ფილოსოფიაში?

დავალება 1: მოიძიეთ „პოლიტიკოსში“, „სახელმწიფოში“ და „კანონებში“ ის პასაჟები, რომლებიც მოცემულ თემაშია მითითებული. გადაავლეთ თვალი „მეზობელ“ პასაჟებსაც 😊

დავალება 2: წაიკითხეთ პირველი, მეშვიდე ან მერვე ნიგნები პლატონის „სახელმწიფოდან“ და მოაწყვეთ დისკუსია მათ შესახებ.

საორიენტაციო შეკითხვები პირველი ნიგნისთვის

რასთან კონტექსტში შემოდის სამართლიანობის ცნება დიალოგში?

რა ადგილებში ჩანს სოკრატული მეთოდი მოქმედებაში? (კეფალუსი, პოლემარქე)

რა კონტექსტში ერთვება თრაზიმახე დიალოგში? როგორია მისი პოზიცია და რა არგუმენტებით ამყარებს იგი მას?

როგორია სოკრატეს არგუმენტები თრაზიმახეს საპირისპიროდ? რამდენად დამარწმუნებელია ისინი თქვენთვის? მოიყვანეთ თქვენი არგუმენტები: ა). თრაზიმახეს დებულების დასაცავად; ბ). მის საპირისპიროდ.

საორიენტაციო შეკითხვები მეშვიდე წიგნისთვის

რისი ალეგორიაა გამოქვაბულიდან თავდახსნა და ისევ უკან დაბრუნება?

რა ცვლილებას იწვევს ადამიანში გამოქვაბულიდან გამოსვლა?

რა საფრთხეებს შეიძლება გადაეყაროს სინათლიდან კვლავ გამოქვაბულში დაბრუნებული ადამიანი?

რა ვალდებულება აქვს ადამიანს ზეგრძნობადი სამყაროს ცოდნასთან ზიარების შემდეგ?

რას ნიშნავს განათლება, პლატონის მიხედვით და რას უნდა ემსახურებოდეს ის?

რას უნდა ემსახურებოდეს კანონი?

რას გულისხმობს პლატონი, როდესაც ფილოსოფიისა და პოლიტიკის შეკავშირებაზე წერს?

როგორი მიმართება აქვს ძალაუფლებასთან პლატონს?

აკრიტიკებს თუ არა პლატონი დემოკრატიას? თუ კი, მაშინ რომელ ნაწყვეტში?

საორიენტაციო შეკითხვები მერვე წიგნისთვის

რა სახის სახელმწიფო წყობებს გამოყოფს სოკრატე?

რა იწვევს იდეალური ქალაქის რღვევას?

რა იწვევს არისტოკრატიის რღვევას?

რა იწვევს თიმოკრატიის გარდაქმნას ოლიგარქიად?

რა არის ყველაზე დიდი ბოროტება ოლიგარქიაში?

რა არის ოლიგარქიიდან დემოკრატიაზე გადასვლის მიზეზი?

როგორ ახასიათებს სოკრატე დემოკრატიას? რა კავშირშია ამასთან განსხვავება აუცილებელ და არააუცილებელ სურვილებს შორის?

რა ადგილი აქვს თავისუფლებას დემოკრატიის პირობებში?

როგორ ჩნდება ტირანია დემოკრატიიდან?

დავალება 3: კურსის ხელმძღვანელის მითითებით, შეეცადეთ, რომელიმე ელექტრონული სამეცნიერო ბაზის (JSTOR, Wiley Online Library, Cambridge Core და ა.შ. დამხმარე მითითებებისთვის იხ. ქვეთავი „როგორ მოვიძიოთ მეცნიერულად სანდო ინფორმაცია ინტერნეტში“ წიგნის დასაწყისში) გამოყენებით, მოიძიოთ სამეცნიერო სტატია პლატონის პოლიტიკური ფილოსოფიის შესახებ. გადაავლეთ თვალი სტატიას (საუკეთესო შემთხვევაში, წაიკითხეთ 😊) და მოაწყვეთ დისკუსია.

დავალება 4: კურსის ხელმძღვანელის მითითებით, წაიკითხეთ ის ადგილები „სახელმწიფოსა“ და „კანონებში“, სადაც პლატონი მმართველების მიერ ტყუილების თქმის საჭიროებაზე საუბრობს. როგორია პლატონის არგუმენტები ამასთან დაკავშირებით? თქვენ რა აზრი გაქვთ? მოაწყვეთ დისკუსია აღნიშნულ საკითხთან დაკავშირებით.

რეკომენდებული ტექსტები:

პლატონი, „სახელმწიფო“. ძველი ბერძნულიდან თარგმნა ბაჩანა ბრეგვაძემ, თბილისი: ბაკურ სულაკაურის გამომცემლობა, 2013 წ. – ამ ტექსტის მრავალი გამოცემა არსებობს, ასე რომ, მისი მოძიება, წესით, არ უნდა გაგიჭირდეთ 😊

პლატონი, „პოლიტიკოსი“. ძველი ბერძნულიდან თარგმნა, გამოკვლევა და კომენტარები დაურთო მაია შუხოშვილმა. რედაქტორი: ირინე დარჩია. თბილისი: „ლოგოსი“, 2014 წ.

თუკიდიდეს, „პერიკლეს სიტყვა დაცემულ გმირთა დაკრძალვაზე“. წინასიტყვაობა, თარგმანი და კომენტარი ლევან გორდეზიანისა, თბილისი: ივ. ჯავახიშვილის სახ. თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის კლასიკური ფილოლოგიის, ბიზანტიკისტიკისა და ნეოგრეცისტის ინსტიტუტი, 2014 წ. – ბერძენი ისტორიკოსის თუკიდიდეს (დაახლ. ძვ. წ. 460-396 წწ.) „ისტორიაში“ მოცემული ეს სიტყვა, რომელიც გამოჩენილ ბერძენ მხედართმთავარ პერიკლეს (ძვ. წ. 495?-429 წწ.) ეკუთვნის, კარგად წარმოაჩენს ბერძნული დემოკრატიის მახასიათებლებს. პლატონის კრიტიკული შეფასების საპირწონედ, აქ შეიძლება ვნახოთ, თუ რატომ ამაყოფნენ ათენელები საკუთარი ინოვაციური სახელმწიფო წყობით.

უილიამ გათრი, „ბერძენი ფილოსოფოსები: თალესიდან არისტოტელემდე“, ინგლისურიდან თარგმნა გიორგი ნოდამ, თარგმანის წინასიტყვაობა და რედაქცია პროფ. გურამ თევზაძე, თბილისი: „საბჭოთა საქართველო“, 1983 წ. გვ. 96 და შმდ. – საინტერესო ნაშრომია, თუმცა დამწყებთათვის, შესაძლოა, ცოტათი რთული აღმოჩნდეს. მაგრამ ეს იმას არ ნიშნავს, რომ არ სცადოთ წაკითხვა, თუკი ამის სურვილი გაქვთ 😊

ჟან გრონდენი, „რელიგიის ფილოსოფია“, ფრანგულიდან თარგმნა დოდო ლაბუჩიძემ, რედაქტორები: თენგიზ ირემაძე, გიორგი თავაძე, თბილისი: „ფავორიტი სტილი“, 2018 წ. გვ. 65-84. – გრონდენი პლატონის ფილოსოფიურ შეხედულებებს რელიგიის ფილოსოფიის ჭრილში განიხილავს და საკმაოდ საინტერესო ინტერპრეტაციებს გვთავაზობს.

პლატონის შესახებ ინგლისურ ენაზე ზღვა ლიტერატურა არსებობს. ქვემოთ მითითებული ლიტერატურა კი ამ ზღვის ერთი წვეთიც არ არის 😊 ნაშრომის დასახელებასთან ერთად მთარგმნელის გვარიც გამუქებულია, რადგან ხშირად ერთი და იგივე ტექსტის რამდენიმე განსხვავებული თარგმანი არსებობს.

Plato, *Statesman*. Edited with an introduction, translation and commentary by **Christopher J. Rowe**. Warminster: Aris & Phillips, 1995. – „პოლიტიკოსის“ თარგმანი, რომელსაც თან ერთვის ნინასიტყვაობა და ვრცელი კომენტარი.

„სახელმწიფოს“ თარგმანებიდან შემდეგ ტექსტებს გირჩევთ:

The Republic of Plato, translated, with notes and an interpretive essay by **Allan Bloom**, New York: Basic Books, 1968.

Plato, *Republic*. Translated from the New Standard Greek Text, with Introduction, by **C. D. C. Reeve**, Indianapolis/Cambridge: Hackett Publishing Company, Inc., 2004.

Plato, *Republic*, translated, with an introduction and notes by **Christopher Rowe**, New York: Penguin Books, 2012.

თავად „სახელმწიფოს“ შესახებ, თქვენთვის, შესაძლოა, შემდეგი ტექსტები აღმოჩნდეს საინტერესო:

Simon Blackburn, *Plato's Republic: A Biography*, New York: Atlantic Monthly Press, 2006. – ძალიან კარგი შესავალი პლატონის „სახელმწიფოსთვის“ (რეკომენდირებულია დამწყებთათვის).

Malcolm Schofield, *Plato: Political Philosophy*, Oxford: Oxford University Press, 2006. – მაღკოლმ შოფილდის გამოკვლევა უფრო მეტად მათთვისაა განკუთვნილი, ვისაც „სახელმწიფოს“ ფართო ეთიკურ-პოლიტიკური კონტექსტი აინტერესებს.

„კანონების“ თარგმანები:

The Laws of Plato. Translated, with notes and an interpretive essay by **Thomas L. Pangle**. Chicago and London: The University of Chicago Press, 1988.

Plato, *The Laws*. Translated by **Tom Griffith**, edited by M. Schofield, Cambridge: Cambridge University Press, 2016.

შესავალი „კანონებისთვის“:

Seth Benardete, *Plato's "Laws": The Discovery of Being*, Chicago and London: University Of Chicago Press, 2000.

ინტერნეტ-რესურსები:

Meinwald, Constance C. "Plato". *Encyclopedia Britannica*, <https://www.britannica.com/biography/Plato> – პლატონის ცხოვრებისა და ფილოსოფიური შეხედულებების მიმოხილვა.

Thomas Brickhouse, Nicholas D. Smith, "Plato", *Internet Encyclopedia of Philosophy*, <https://iep.utm.edu/plato/> – პლატონის შემოქმედების ზოგადი მიმოხილვა.

<http://www.perseus.tufts.edu/hopper/searchresults?q=Plato> – პლატონის შრომები (ბერძნულად და ინგლისურად) „პერსეუსის ციფრულ ბიბლიოთეკაში“. აღნიშნულ ბიბლიოთეკაში ანტიკური სამყაროს ტექსტების ციფრული ვერსიების მოძიებას შეძლებთ. ძალიან სასარგებლო რესურსია მათთვის, ვისაც ანტიკურობა აინტერესებს 😊.

Gill, Mary-Louise, "Method and Metaphysics in Plato's *Sophist* and *Statesman*", *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Spring 2020 Edition), Edward N. Zalta (ed.), URL = <https://plato.stanford.edu/archives/spr2020/entries/plato-sophstate/> – ამ სტატიიდან მოცემულ შემთხვევაში ჩვენთვის საინტერესოა ის ადგილები, რომლებშიც ავტორი „პოლიტიკოს“ განიხილავს.

Brown, Eric, "Plato's Ethics and Politics in *The Republic*", *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Fall 2017 Edition), Edward N. Zalta (ed.), URL = <https://plato.stanford.edu/archives/fall2017/entries/plato-ethics-politics/> – ეს სტატია მათთვისაა განკუთვნილი, ვისაც „სახელმწიფო“ უფრო სიღრმისეულად აინტერესებს 😊.

Bobonich, Chris and Katherine Meadows, "Plato on utopia", *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Winter 2020 Edition), Edward N. Zalta (ed.), URL = <https://plato.stanford.edu/archives/win2020/entries/plato-utopia/> – ამ სტატიაში განხილულია პლატონის „კანონები“. თუკი მას წაიკითხავთ, ყურადღება გაამახვილეთ ღამის საბჭოს შესახებ მოყვანილ არგუმენტებზე და „კანონებისა“ და „სახელმწიფოს“ შედარებაზე.